

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 2 JUNI 1965 - No. 2493

ESSO NEDERLAND N.V.

zoekt voor de Verkooporganisatie een academisch gevormd

ECONOOM

Deze zal o.m. de verantwoordelijkheid dragen voor de coördinatie van de verkoopprognoses op korte en lange termijn.

De functie moet worden verricht in nauwe samenwerking met leidinggevende functionarissen op het gebied van de verkoop.

Analytisch vermogen en gevoel voor het werken in teamverband zijn noodzakelijke vereisten voor een succesvolle vervulling van deze belangrijke functie.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken, Esso Nederland N.V., Postbus 110 te 's-Gravenhage.

Urgent!

Binnenkort (1 juli) wordt het urgent: waar vindt u het antwoord op splinternieuwe loonbelastingvragen?

Daarom is nu, *juist nu*, dit urgent: deel

loonbelasting

bestellen van de losbladige uitgave
Belastingberichten.

Want daarin vindt u dat antwoord en alles wat u verder maar wilt weten over de gewijzigde bepalingen. 1 band L.B. + 1 band Alg. Wet en Wet Adm. Rechtspraak Belastingzaken en u bent gedocumenteerd tot in de finesses.

Voor f. 12,—. Met de garantie van gedocumenteerd *blijven* (voor 5 cent per pagina).

Bestel snel E 192. Het is zó 1 juli!

N. SAMSOM NV, Alphen aan den Rijn
tel. (01720) 26 01 Ook verkrijgbaar via de boekhandel

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

Advertentie-tarief: *f. 0,40 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,80 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Sterke internationale expansie van de Duitse industrie

Er doet zich de laatste tijd steeds meer het verschijnsel voor, dat Duitse ondernemingen nauw met buitenlandse bedrijven samenwerken, gemeenschappelijke dochtermaatschappijen stichten, kapitaal aandelen verwerven, het kapitaal van reeds in het buitenland bestaande ondernemingen verhogen en capaciteiten uitbreiden. Een soortgelijke ontwikkeling viel binnen de grenzen van de Bondsrepubliek reeds sinds jaren te constateren. Men wil nu de grenzen over en ondernemingen vormen, wier capaciteiten berekend zijn op economische eenheden in de grootte van die in de Verenigde Staten. Een vertegenwoordiger van het Flickconcern heeft dit onlangs heel duidelijk uitgesproken. „De Verenigde Staten hebben honderd bedrijven, die per jaar voor meer dan een miljard omzetten, wij echter slechts twintig”, zo meende hij en voegde er aan toe: „De Amerikanen hebben gelijk, wanneer ze beweren, dat wij wel een Europese markt hebben, maar slechts weinig ondernemingen met Europese dimensies. Er moeten grotere maatschappijen ontstaan, terwijl kleine en middelgrote bedrijven de functie van toeleveringsbedrijven moeten overnemen”. Ernst von Siemens plaatste zich feitelijk op hetzelfde standpunt, toen hij in de Raad van Commissarissen verklaarde: „We hebben concentratie nodig, indien wij tegen de buitenlandse concurrentie opgewassen willen zijn”.

En hoe denkt de Westduitse regering er over? Dit blijkt misschien wel het allerduidelijkst uit het beleid inzake de kartelwetgeving. In de zomer van 1962 werd beoogd dat concentraties van ondernemingen bij het kartelbureau moesten worden aangemeld, die een omzet hadden van DM 100 mln., een maatschappelijk kapitaal van DM 20 mln. of die 3.000 werknemers telden. Doch in 1965 behoeven slechts die concentraties bij het kartelbureau te worden gemeld, waarbij ondernemingen betrokken zijn, die een omzet van minstens DM 1 mrd. bereiken. Het aantal concerns, dat onder toezicht van het kartelbureau kan geraken, is gering geworden, terwijl er voor hen bovendien nog de uitweg blijft van participaties in het buitenland.

Het is natuurlijk onmogelijk alle gevallen uit de laatste tijd op te sommen, waarbij concerns of grotere ondernemingen in hun concentratieplannen de Duitse grenzen overschreden. Hiermede zou men een boek kunnen vullen en daarom willen wij ons tot enkele voorbeelden beperken.

Eng zijn vooral de contacten met ondernemingen in de Verenigde Staten. Zo stichtte de „Wälzlager Schaeffler A. G.” in Herzogenaurach, die reeds een dochtermaatschappij in Sao Paulo en Hagenau (Frankrijk) bezit, tezamen met de „Tafnir Bearing Co. Ltd.” in New Britain te Homburg de „Tafnir Wälzlager GmbH en in de Verenigde Staten de „Tafnir INA Heedle Roller Bearing Comp. Messerschmidt”, die tot het in

wording zijnde concern „Bölkow/Siebel/Junkers” behoort, staat in contact met de Lockheed Comp. voor het bouwen van verticaal opstijgende gevechtsvliegtuigen, terwijl een derde van het kapitaal van de Bölkowgroep reeds in het bezit is van de „Boeing Comp.” en „France-Aviation” spoedig eveneens in het kapitaal van dit vliegtuigconcern zal gaan participeren. Terloops zij in dit verband opgemerkt, dat er tussen „Bölkow” en Britse constructeurs van vliegtuigmotoren reeds sinds geruime tijd nauwe vormen van samenwerking bestaan.

De „Bayerische Motorenwerke”, „Quantgroep”, zoekt samenwerking met Chrysler, terwijl Daimler Benz zijn auto's voortaan verkoopt via de Mercedes-Benz Comp. in New Jersey. In Lybië werken de „Mobil Oil” en de „Gelsenkirchner Bergwerke” A.G. nauw samen bij olieboringen en de aanleg van een nieuwe pijpleiding.

Wat Groot-Brittannië betreft is er voorts de „Blendax-Groep” in Mainz, die cosmetica vervaardigt, 51 procent van het aandelenkapitaal van haar dochtermaatschappij „Astor” in Wiesbaden verkocht aan de „Beecham Group Ltd.” in Londen, die tegelijkertijd het recht verwierf Bendaxproducten buiten het gebied van de E.E.G. te verkopen.

Op een steviger basis gaat waarschijnlijk de samenwerking met Frankrijk berusten. Begin januari vertoefde een delegatie van de Duitse Industriebond in Parijs om met het Verbond van Franse ondernemers besprekingen te voeren over mogelijkheden en vormen van samenwerking, terwijl Minister Schnücker in maart 1965 zijn Franse collega, Giscard d'Estaing, voor hetzelfde doel opzocht. Intussen bestaan er reeds talrijke vormen van samenwerking. Franse en Duitse fabrieken installeren te Craiova in Roemenië gezamenlijk een thermocentrale voor DM 175 mln. De „Saarwerke A.G.” bouwen in Fürtenhausen tezamen met de „Compagnie Française des Pétroles”, de „Charbonage de France” en de aardolie maatschappijen „Antar” en „UGP” een raffinaderij met een capaciteit van 1,8 mln. ton, waarvan het aandelenkapitaal zich voor de helft in Duitse, voor de helft in Franse handen bevindt.

Van de andere kant hebben de „Deutsche Erdöl A.G.”, de „DEA Mineralölverkauf GmbH”, de „Gelsenberg Benzin A.G.” en de „Scholven Chemie A.G.” in Frankrijk dochtermaatschappijen opgericht, die aardgas- en aardoliepijpleidingen gaan bouwen. Wat het boren naar aardgas en aardolie betreft is er tevens een nauwe samenwerking ontstaan tussen de dochtermaatschappij van de „DEA”, de „Société Françaises des Pétroles DEA”, „Gelsenberg”, de „Société de Participation dans l'Industrie et dans le Transport du Pétrole”. Talrijke andere vormen van samenwerking bestaan tussen Franse en Duitse textiel- en meubelbedrijven.

In Italië bouwen Duitse ondernemingen textiel- en radiofabrieken, zoals de „Vereinigde Kleidungwerke” bijv., die japonen, dames- en herenondergoed vervaardigen, of „Körting”, die radio's en elektrische apparaten bouwt.

Zo zou men voort kunnen gaan met het opsommen van nieuwe, Duitse verbindingen op industriegebied met Zweden, Zwitserland, België, Spanje, Oostenrijk, Canada, Maleisië, Thailand, Ierland en Bolivië. Dat de Duitse industrie steeds meer in grote en internationale dimensies gaat denken, werd hierboven ongetwijfeld reeds voldoende aangetoond.

Berlijn.

L. J. M. VAN DEN BERK.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Sterke internationale expansie van de Duitse industrie, door L. J. M. van den Berk	499	Enkele voedselgedachten in onrustige tijden, door C. van Stolk	508
Europese boutade, door Drs. D. van der Werf	500	Petroleumlanden sluiten zich aaneen, door F. S. Noordhoff	510
Een meer gedifferentieerd vakverenigingsbestel, door Drs. W. Top	503	Boekbespreking:	
Medezeggenschap in West-Duitsland: historische achtergronden, door Jhr. Drs. J. L. J. M. van der Does de Willebois	506	The Industrial Potentialities of Northern Nigeria, bespr. door Drs. H. Linnemann	511
		Geld- en kapitaalmarkt, door Prof. Dr. C. D. Jongman	512

Europese boutade

Europa zonder constitutie.

Het is zo langzamerhand veertien jaar geleden dat, toen met de oprichting van de E.G.K.S. de Gemeenschappelijke Parlementaire Vergadering in het leven werd geroepen, deze laatste de taak kreeg toebedeeld toezicht te houden op het beleid der Gemeenschap en haar eigen verkiezing voor te bereiden. Later werd het toezicht uitgebreid tot de twee andere Europese Gemeenschappen. Tot nu toe zijn echter niet de instrumenten aan het Parlement verleend, nodig voor effectieve medezeggenschap, noch is het tot rechtstreekse verkiezingen gekomen.

De Parlementsleden hebben zich dan ook nimmer neergelegd bij het gebrek aan bevoegdheden van de Vergadering bij het uitoefenen van het bedoelde toezicht in het algemeen, en hebben in het bijzonder geprotesteerd tegen het ontbreken van medewerking van de kant van de lid-staten om te komen tot directe verkiezing. Deze houding is alleszins gerechtvaardigd: gezien de plaats die volgens de verdragen aan het parlement is toegedacht, kan het niet in de bedoeling van de verdragsluitende partijen hebben gelegen de vergadering ad kalendas graecas zonder invloed te laten. Uitdrukkelijk is toen ook reeds één machtsmiddel aan het Parlement toegekend, dat evenwel nimmer is gehanteerd: de mogelijkheid om — met gekwalificeerde meerderheid — door middel van een motie waarin het jaarverslag wordt afgekeurd, Hoge Autoriteit of Commissie tot aftreden te dwingen.

Doch juist door het bestaan van dit éne machtsmiddel wordt het de buitenstaander niet zeer duidelijk waarom de Vergadering haar eisen nooit kracht heeft bijgezet. Zeker, het zal moeilijk zijn de daartoe vereiste eendracht te bereiken; er zullen velen zijn die de tijd nog niet gekomen achten om zo'n krachtig middel te gebruiken, temeer daar het Parlement door zijn discussie reeds een zekere invloed heeft op de meningsvorming en tot nu toe rekening moest worden gehouden met de mogelijkheid, dat de voortgang van de integratie door te straf optreden zou worden belemmerd. Het belang van democratisering der Gemeenschappen begint evenwel, naarmate het gemeenschappelijk landbouw- en vervoerbeleid zijn voltooiing nadert, steeds zwaarder te wegen. Bovendien staat voor het Parlement de toekomstige positie op het spel, zodat het mogelijk moet zijn dat de parlementsleden, wanneer zij algemeen van mening zijn dat deze positie op korte termijn moet worden versterkt, elkaar vinden op het punt van de toe te passen drukmiddelen. Daarbij moet worden bedacht dat het niet uitgesloten is dat van integratie op ander gebied niet veel zal kunnen komen vóórdat de democratisering een feit is geworden, omdat enkele der lid-staten dit laatste als voorwaarde voor verdere uitbouw kunnen stellen. Ook het functioneren der uitvoerende organen zou door effectieve controle kunnen verbeteren.

Een Europese autocratie.

De gedurige vooruitgang bij de praktische toepassing der verdragen die telkenjare wordt geboekt, mag de zorgwekkende omstandigheid niet verdoezelen dat de integratieverdragen blijven berusten op de navolgende drie hoekstenen:

— de intergouvernementele opzet van in het bijzonder de E.E.G.- en Euratomverdragen;

— de autoritaire positie van de uitvoerende en wetgevende organen (Hoge Autoriteit, Commissies en Raad van Ministers);

— het besloten karakter van de Gemeenschappen.

Het is duidelijk dat de *intergouvernementele opzet* — die velen betreuren — uit realisme is geboren. Nu telkenmale blijkt hoe moeilijk de lid-staten de consequenties van hun deelneming aanvaardden, is het misschien een gelukkige omstandigheid dat de verdragsluitende partijen de behartiging van hun belangen niet geheel uit handen hebben gegeven. Bij besluitvorming door een bovennationale instantie zou de neiging om zich aan zijn verplichtingen te onttrekken vermoedelijk veel groter zijn geweest, en het integratieproces mogelijk gefnuikt zijn. De besluitvorming komt nu in ieder geval tot stand, zij het moeizaam.

De *autoritaire inslag* van de integratie is een gevolg van het feit, dat uitvoering en besluitvorming bij de Europese Gemeenschappen in hoge mate aan parlementaire inspraak zijn onttrokken. Allereerst schrijven de verdragen voor dat Hoge Autoriteit en Commissies hun opdracht onafhankelijk uitoefenen. Deze bepaling kan echter moeilijk zó worden uitgelegd dat deze onafhankelijkheid ook geldt met betrekking tot het Europese Parlement; het komt er echter op neer dat Hoge Autoriteit en Commissies de adviezen en moties uit de Vergadering, wanneer zij deze niet kunnen gebruiken, zonder meer naast zich neerleggen, een praktijk die op z'n minst onbevredigend moet worden geacht. Nog ongelukkiger is het ontbreken van invloed van het Parlement op de besluitvorming van de Raad, omdat dit laatste orgaan in het kader van de verdragen van Rome gemachtigd is vele belangrijke beslissingen te nemen die het karakter van de integratie in de toekomst zullen bepalen.

De twee hiervoor genoemde kenmerken hebben ertoe geleid dat de verdragen ook in *openheid* tekort zijn geschoten, zowel wat de toetredingsmogelijkheid als de economische politiek betreft. De verdragen spreken zich weliswaar voor een open gemeenschap uit, doch vooral de intergouvernementele opzet heeft er niet altijd toe geleid dat het open karakter in de besluiten tot uiting is gekomen. Zoals bekend, is bij de onderhandelingen over toetreding van het Verenigd Koninkrijk de afwijzende houding van slechts één der lid-staten voldoende geweest om de toetreding niet door te laten gaan. De mogelijkheid is niet uitgesloten dat bij de onderhandelingen in het kader van de zgn. Kennedy-ronde deze gang van zaken zich zal herhalen. Ook het landbouwbeleid van de Gemeenschappen vormt, voornamelijk door de hoogte van de graanprijzen, geen schoolvoorbeeld van een open bestel. Weliswaar heeft de Europese Commissie in al deze gevallen geheel in overeenstemming met de geest van het verdrag een grotere openheid nagestreefd, doch zijn de nationale partijen, vertegenwoordigd in de Raad, daarin niet meegegaan.

De Europese bureaucratie.

Een andere omstandigheid die zonder parlementaire invloed niet kan worden tegengegaan, is de neiging tot een zekere verstarring en wereldvreemdheid die de uitvoerende organen der Gemeenschappen met elk ander uitvoerend overheidsorgaan gemeen hebben. Hoewel de Hoge Autori-

teit en de Commissies zonder de drijfveer van parlementaire bemoeiing in het algemeen een grote activiteit hebben ten toon gespreid, kan toch worden opgemerkt dat de versterking die bijv. bij het kartelbeleid dreigt op te treden en de wereldvreemdheid die bijv. het oorspronkelijk voorstel voor het gemeenschappelijk vervoerbeleid kenmerkte, bij voldoende parlementaire invloed misschien was voorkomen.

Zoal namelijk parlementaire medezeggenschap niet had kunnen zorgen dat het kartelbeleid niet zó onhandig werd opgezet dat in de twee à drie jaar dat dit beleid van kracht is ca. 40.000 verzoeken om goedkeuring van overeenkomsten werden ingediend, een aantal dat onmogelijk op korte termijn kon worden afgewerkt, dan had deze medezeggenschap althans kunnen bewerken dat aan de Europese Commissie de nodige mankracht ter beschikking werd gesteld om toch zoveel mogelijk van deze verzoeken te verwerken. De bureaucratie had tot gevolg dat tot nu toe slechts een vijftal verklaringen zijn afgegeven!

Wat het vervoerbeleid betreft, het voorstel om aan een lid-staat waarvan de ingezetenen ca. 40 pCt. van het grensoverschrijdend goederenvervoer over de weg binnen de gemeenschap verzorgt een contingent toe te wijzen dat dit aandeel tot 20 pCt. beoogde terug te brengen, was op z'n minst irrealistisch. Als een bewindsman bij een goed functionerende democratie met zo'n voorstel komt loopt zijn politieke loopbaan gevaar. Het geeft te denken dat de met de voorbereiding van dit voorstel in het bijzonder belaste commissaris ongehinderd kon blijven zitten. Terwijl het democratische orgaan buiten spel stond heeft ten slotte de Raad het beleid moeten ombuigen. Meer in het algemeen mag worden gesteld dat zowel het beleid zoals dit naar buiten blijkt als ook de interne efficiency van het overheidsapparaat van een parlementaire bemoeiing kunnen profiteren.

Hoe verkregen de Staten-Generaal hun rechten?

Een vergelijking van de positie van het Europese Parlement met de onmondigheid van de Nederlandse Volksvertegenwoordiging in de eerste helft van de vorige eeuw dringt zich op. De Staten-Generaal hadden aanvankelijk slechts eens in de tien jaar het recht van vaststelling van de begroting bij de wet, terwijl de Koning ook de normale wetgeving aan zich had getrokken en regeerde bij Koninklijk Besluit. Voorts werden de Kamerleden niet rechtstreeks verkozen en bestonden de rechten van amendement en initiatief ook nog niet. Tegen de achterstelling van de Staten-Generaal tekende de toekomstige staatsman Thorbecke verzet aan, vooral nadat de grondwetsherziening van 1840 alleen het budgetrecht eens in de twee jaar had toegekend — overigens reeds een grote verbetering — maar voor het overige veel bij het oude had gelaten. Thorbecke en een aantal medestanders bleven voor meer parlementaire rechten ijveren, totdat in 1848 de definitieve wijziging tot stand kwam die maakte dat in Nederland de parlementaire democratie werd gevestigd. Overigens hebben ook toen de Staten-Generaal het initiatief niet genomen. Immers, had de Koning niet, verschrikt door een revolutiegolf in het buitenland, tot de wijziging besloten, dan had het nog jaren kunnen duren eer Nederland zijn parlementaire regeringsvorm kreeg. De Kamer had namelijk voordien herhaalde malen de gelegenheid gehad om door het hanteren van het budgetrecht de hervorming door te zetten die zij later van de Koning cadeau heeft gekregen, doch bracht er kennelijk niet de energie voor op.

De vergelijking met de plaats van de Europese Vergade-

ring gaat mank want het ziet er thans niet naar uit dat de soevereine lid-staten de parlementaire rechten binnen afzienbare tijd aan de Vergadering ten geschenke zullen geven omdat ook op dit punt het gebrek aan medewerking van één der lid-staten voldoende is om de democratisering van de Gemeenschappen te blokkeren. Wil echter voorkomen worden dat de vergelijking voor het overige wel opgaat, dan zou het aanbeveling verdienen dat de Europese Parlementariërs in het algemeen wat meer courage ten toon zouden spreiden en zich eendrachtig zouden bezinnen op de mogelijkheden die de motie van afkeuring biedt.

Parlementaire rechten en parlementair stelsel.

Evenwel is een parlementair stelsel niet zonder meer geboren, wanneer budgetrecht en rechtstreekse verkiezingen werkelijkheid worden. De verhouding tussen de uitvoerende en controlerende organen moet nauwkeurig geregeld worden om het uitvoerend orgaan de nodige armslag te geven die het behoeft, zonder dat het ontkomt aan een efficiënt toezicht; daarbij moet in elk geval een competentiestrijd tussen beide machten voorkomen worden. Dit inziende bezonnen Thorbecke en de zijnen zich tussen 1840 en 1848 op de toekomstige staatsinrichting van ons land en deden voorstellen dienaangaande aan de Kamer, er terecht van uitgaande dat wanneer de volksvertegenwoordiging een wijziging in het staatsbestel verlangde, zij ook de bijzonderheden moest aangeven waarin die verandering had te bestaan. Hun inzichten hebben grotendeels de toekomstige staatsinrichting bepaald, welke dan ook in hoge mate rekening houdt met de eis dat de democratie ook moet kunnen functioneren. Onze staatsvorm is dientengevolge geen theoretisch systeem geworden: de scheiding van wetgevende en uitvoerende macht is niet zuiver. Koning en Volksvertegenwoordiging regeren. Voor alle wetten is goedkeuring van de Staten-Generaal nodig. Belangrijk is dat verantwoordelijkheid wordt gelegd waar bevoegdheid wordt verleend.

Rechtstreekse verkiezing en openbare vergadering vormen voorwaarden voor een goede volksvertegenwoordiging en werden daarom in de grondwet vastgelegd. Openbaarheid verheft het peil van de vergadering; trouwens de kiezers hebben recht te weten hoe zij worden vertegenwoordigd. Alleen directe verkiezing kan representatie van hetgeen bij het volk leeft garanderen; een bijkomend voordeel ervan is dat de afhankelijkheid van de kiezers een stimulans voor de verkozene kan betekenen.

Met de onschendbaarheid des Konings en de ministeriële verantwoordelijkheid zoals de grondwet die regelt, is een eind gekomen aan de monarchale invloed. De ministers treden in het vervolg voor de Koning op. Bij meningsverschil tussen regering en volksvertegenwoordiging moet de regering uiteindelijk wijken. Dit was bij het oude stelsel niet het geval, zodat dit kon leiden tot een onverkwikkelijke strijd tussen de twee soevereine machten: Koning en Volksvertegenwoordiging. Het nieuwe stelsel heeft dus het voordeel dat het altijd tot een oplossing leidt. Het verschilt hierin wezenlijk van bijv. het in de Verenigde Staten gehanteerde systeem, waar Congres en President beide onafzetbare machten zijn, zodat het landsbestuur bij duurzaam meningsverschil ernstig kan worden belemmerd.

Het recht van interpellatie en het recht van vaststelling der begroting bij de wet zorgen ervoor dat de ministeriële verantwoordelijkheid geen dode letter wordt. Het recht van amendement en dat van initiatief geven de Kamer de mogelijkheid om mee te regeren. De regering kan zich verdedigen door te dreigen af te zullen treden, of door de

Kamers te ontbinden en te hopen op een gunstiger stemming in een nieuwe volksvertegenwoordiging. Dit laatste had vroeger, toen ons land nog districtsgewijze vertegenwoordiging kende, meer zin dan nu, omdat de kans op een wijziging in de samenstelling van de Kamer groter was.

Een Europese mogelijkheid.

Een schets van de gewenste wijzigingen in de verhouding tussen de Europese instanties zou ongetwijfeld aan het Parlement dezelfde voorrechten toekennen die de Nederlandse Tweede Kamer thans geniet. De Commissarissen zouden dan — individueel of als college — verantwoordelijk worden aan het Parlement. Een natuurlijk gevolg zal zijn dat de Commissies geformeerd worden, rekening houdend met de politieke verhoudingen in het Parlement, zodat de benoeming door de lid-staten een formele aanlegenschap wordt.

Een vruchtbare samenwerking der drie betrokken instanties op basis van deze parlementaire rechten is mogelijk zonder omvangrijke verdragswijzigingen. De verandering zou voornamelijk daarin kunnen bestaan dat de Vergadering altijd over de voorstellen van de Commissie geraadpleegd moet worden alvorens deze, al dan niet naar aanleiding van de opmerkingen van het Parlement gewijzigd, bij de Raad worden ingediend. Voorts zouden de besluiten, op de voorstellen van de Commissie door de Raad genomen, uiteindelijk in de Vergadering moeten worden goedgekeurd, om kracht van „wet” te krijgen, waarbij deze laatste het recht moet hebben de besluiten van de Raad te amenderen, alles met gewone meerderheid. De budgettaire procedure zou in deze conceptie niet meer behoeven af te wijken van de afwikkeling van de andere voorstellen. De intergouvernementele opzet vereist evenwel dat de Raad het laatste woord heeft en met gekwalificeerde meerderheid in verzet kan komen tegen het amendement. Dan zou het ontwerp als verworpen kunnen worden beschouwd.

In deze opzet heeft het Parlement ruimschoots gelegenheid zijn wensen kenbaar te maken, en eventueel door te zetten. De Vergadering zou de Commissie wel, de Raad zou haar evenwel niet opzij kunnen schuiven. De Commissie kan de afgevaardigden duidelijk maken dat bepaalde voorstellen voor de Raad of voor haarzelf onaanvaardbaar zijn, en eventueel aftreden wanneer het Parlement het haar onmogelijk maakt haar beleid te voeren. Zij heeft dan tweemaal de gelegenheid om over haar voorstellen met de afgevaardigden van gedachten te wisselen, aanvankelijk bij het horen van de Vergadering, en later bij de goedkeuring van de besluiten van de Raad. Daarentegen zou aan de Vergadering het recht toekomen om, wanneer de Commissie niet bereid is een bepaald voorstel over te nemen, zichzelf rechtstreeks tot de Raad te wenden.

Het feit dat de positie van de Commissies tegenover de Raad bij de overgang naar de derde etappe vanzelf sterker zal worden omdat het gekwalificeerd meerderheidsbesluit in de Raad geldig wordt (hetgeen een natuurlijk gevolg is van de clausule dat de Raad nooit zonder eenstemmigheid voorstellen van de Commissie zal kunnen wijzigen), past geheel in deze opzet. Trouwens het is in overeenstemming met de geest van de verdragen dat, wanneer een ontwerpbesluit afkomstig is van een onzijdige Commissie, de minderheid onder de lid-staten ook tot concessies bereid is.

In sommige reorganisatievoorstellen wordt aan de Raad een plaats toegedacht die overeenkomt met een Senaat of een Eerste Kamer. Het is de vraag of daarmee wel recht gedaan wordt aan het feit dat de Raad de soevereine lid-

staten representeert en een positie bekleedt die veel gelijkens vertoont met die van de Koning, en of in dit verband gezien degradatie van de Raad tot volksvertegenwoordiging het bestuur der Gemeenschappen ten goede zou komen. Bedacht moet worden dat de twee organen van verschillende orde zijn: terwijl de Volksvertegenwoordiging representeert hetgeen ons bindt, vertegenwoordigt de Raad hetgeen ons scheidt. Juist omdat de Raad aandacht schenkt aan hetgeen ons verdeeld houdt, is het van groot belang dat de besluitvorming zelf geschiedt in de besloten vergadering van Raad en Commissie. Aldus kan worden voorkomen dat prestige- en belangenkwesities het proces van geven en nemenodeloos bemoeilijken. Het Parlement kan daarna overwegen of aan hetgeen ons samenhoudt voldoende aandacht is geschonken om zijn fiat aan het besluit te hechten.

Het vetorecht.

Tot nu toe waren de begrotingen van de drie Europese Gemeenschappen nog maar van betrekkelijke omvang, omdat de uitgaven grotendeels beperkt bleven tot de kosten van het administratief apparaat. Met de invoering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, waarover overeenstemming is bereikt, wordt in het eerste jaar (beginnend 1 juli 1967) eventueel reeds een toename van de begroting met ca. f. 6 mrd. verwacht, een bedrag dat overeenkomt met 40 pCt. van onze Rijksbegroting. Van verschillende kanten werd er dan ook op gewezen dat de invoering van het budgetrecht voor het Europees Parlement niet langer kon worden uitgesteld.

De Europese Commissie heeft dit ook ingezien en een wijziging in de begrotingsprocedure voorgesteld: de veranderingen die het Parlement in het begrotingsvoorstel aanbrengt, zouden door de Raad slechts met zware meerderheid kunnen worden verworpen; al naar gelang de Commissie zich met het parlementaire voorstel kan verenigen of niet, zonder dat daarvoor de stemmen van vijf resp. vier ministers nodig zijn.

Onder meer een aantal Nederlandse afgevaardigden konden zich met dit voorstel niet verenigen. Behalve in het Parlement zelf hadden zij ook in de pers reeds herhaaldelijk duidelijk gemaakt dat zij het, zowel op het stuk van de begroting als op dat van de wetgeving onjuist achtten dat de Raad anders dan bij eenstemmigheid zou kunnen afwijken van de in het Parlement aangenomen wijzigingsvoorstellen. Bovendien verlangen zij ook in dat geval voor het Parlement het recht om met gekwalificeerde meerderheid zo'n raadsbesluit te verwerpen¹⁾.

Op 12 mei jl. heeft het Europees Parlement inderdaad een wijziging voorgesteld van de door de Commissie voorgestelde procedure; echter wordt alleen het vetorecht bij de begroting geëist en wordt niet ingegaan op het unanimitere vereiste noch op de behoefte aan democratisering van de wetgeving in het algemeen.

Terwijl in de gedachtengang die in de voorgaande paragrafen is ontwikkeld het Parlement het recht houdt de raadsbesluiten ook bij tweede lezing te wijzigen, rest bij toepassing van het vetorecht aan het Parlement nog slechts de keuze tussen ja en neen. Dit heeft het nadeel dat aan het Parlement een lelijke rol kan worden

¹⁾ Prof. Mr. P. J. G. Kapteyn: „Medezeggenschap van het Europees Parlement in het landbouwbeleid”, Ned. Juristenblad, no. 11, 1965 en: „Plan voor een Federale Begroting”, voorstel van Drs. Th. E. Westerterp en Ir. H. Vredeling, De Volkskracht, 31 maart 1965.

opgedrongen. Dit bij uitstek democratische orgaan kan namelijk de aanschijn krijgen dat het over zich heen laat lopen wanneer het zijn wil niet doorzet en raadsbesluiten waarin de verlangens van het Parlement niet tot uiting komen niet verwierpt, terwijl het, wanneer het deze gedragswijze wel volgt, de kans loopt ervan beticht te worden een negatieve instelling te tonen en de ontwikkeling te blokkeren. Door het vetorecht aan de Raad toe te spelen krijgt het intergouvernementele orgaan deze ongunstige rol; dit is ook te verdedigen op grond van de overweging dat, wanneer meerdere lid-staten tegen een bepaald amendement zijn, tegenwerking van die kant niet ondenkbaar is, en dat, wanneer de tegenwerking wordt voorkomen door het ontwerp te verwerpen, het logisch is dat de Raad daarvoor ook de verantwoording te dragen krijgt.

Wegens het feit dat er een oneindige scala van mogelijkheden bestaat om de driehoeksverhouding tussen Raad, Commissie en Parlement te regelen, wordt hier niet verder op de specifieke verdienste van alternatieve voorstellen ingegaan ²⁾.

²⁾ Zie hiervoor bijv. Isaac E. Druker: „Strengthening Democracy in the E.E.G.: the Parliament and the Budget”, *Common Market Law Review*, Vol. 2, no. 2.

Slotbeschouwing.

Terugkomend op de bestaande toestand mag worden gesteld:

— dat, naarmate de tijd voortschrijdt, het ontbreken van een parlementaire invloed op het beleid der Europese Gemeenschappen steeds onbevredigender wordt;

— dat, ter verkrijging van die invloed, de jongste voorstellen van de Europese Commissie, ook in de vorm waarin deze door het Parlement zijn geamendeerd, nog onvoldoende zijn;

— dat deze toestand alleen zal kunnen veranderen, wanneer het Parlement zelf druk uitoefent, daar van de nationale regeringen te weinig medewerking te verwachten is;

— dat voor deze druk slechts één middel voorhanden is, namelijk de motie van afkeuring;

— dat het Parlement tegelijkertijd aan dient te geven hoe het de toekomstige Europese constitutie ziet;

— dat het Parlement ten slotte op deze wijze de integratie het best kan steunen en deszelfs afglijden naar de positie van een onbelangrijke debatclub kan voorkomen.

¹⁾s-Gravenhage.

D. VAN DER WERF.

Een meer gedifferentieerd vakverenigingsbestel

Een open vakverenigingsbestel, of liever een meer gedifferentieerd vakverenigingswezen,— welke voorstelling moet men zich daarvan maken? Het zou ondoenlijk zijn een dergelijk bestel tot in onderdelen te gaan beschrijven. De stelregel dat de maatschappelijke orde van dien aard moet zijn, dat elke georganiseerde groep op enigerlei wijze kan meedoen aan de beïnvloeding van de beslissingen die de maatschappij in al de geleidingen van de structuur neemt, geeft ons echter al een houvast.

Ik kan in aansluiting hierop volstaan met het ontwerpen van een soort model dat mutatis mutandis op velerlei situaties van toepassing kan zijn. Bij de opbouw van dit model ga ik uit van de gegevens die mij in de loop van de tijd vertrouwd zijn geworden en die betrekking hebben op de Vakvereniging Rijdend Personeel (V.R.P.) bij de Nederlandse Spoorwegen, een vakorganisatie die momenteel de spil vormt van de Federatieve Spoorweg Vakvereniging (F.S.V.). Deze V.R.P. organiseert om en nabij de helft van de conducteurs en machinisten (in officiële termen: trein- en krachtvoertuigenpersoneel), die werkzaam zijn bij de Nederlandse Spoorwegen. In aanmerking genomen dat vakverenigingen die, landelijk gezien, een derde gedeelte van de werknemersbevolking organiseren, feitelijk representatief zijn, mag de V.R.P. als representatief voor het rijdend personeel bij de N.S. worden beschouwd.

De V.R.P. heeft in de afgelopen jaren, sinds de oprichting in 1961 en inmiddels ingetreden in een federatie die de status van representant van het gehele N.S.-personeel tracht te veroveren, niet nagelaten hemel en aarde te bewegen om door de N.S.-directie als vertegenwoordigster van het rijdend personeel te worden erkend en tot het overleg over de arbeidsvoorwaarden in het bedrijf te worden toegelaten. Dit overleg is geconcentreerd in de Personeelraad N.S.,

een lichaam op het niveau van de ondernemingsleiding, dat, gezien het feit dat de Nederlandse Spoorwegen een zelfstandige bedrijfstak zijn, het midden houdt tussen een vakraad en een ondernemingsraad (wat op zichzelf al tot sceptische bespiegelingen aanleiding kan geven). Naast de Personeelraad bestaan op het niveau van de bedrijfs-onderdelen vormen van „klein overleg”, een figuur die men ook bij o.m. Philips („kernen”) en de Hoogovens („contactcommissies”) tegenkomt.

Het perspectief krijgt scherper contouren. Het rijdend personeel ressorteert onder de Chef Dienst Exploitatie. De V.R.P. is representatief voor het rijdend personeel. Ik vraag mij dus af of het niet mogelijk is dat afgevaardigden van de V.R.P. zitting hebben in een vertegenwoordigingsorgaan op het niveau van de genoemde Chef Dienst Exploitatie. Uitgaande van deze mogelijkheid kan men zich voorstellen dat overal waar vakorganisaties optreden, die representatief geacht kunnen worden voor personeelsgroepen in een bedrijf of bedrijfs onderdeel, haar vertegenwoordigers zitting nemen in lichamen op gezagsniveaus waaronder die personeelsgroepen rechtstreeks ressorteren, om het even of zulke vakorganisaties een enkele personeelsgroep in een bepaald bedrijf of bedrijfs onderdeel vertegenwoordigen ofwel gelijksoortige personeelsgroepen in verschillende bedrijfs onderdelen, bedrijven, bedrijfstakken of zelfs in het gehele bedrijfsleven.

De grondgedachte is dat het niet zo zou moeten zijn dat vakorganisaties zich naar doelstelling en spreiding van de leden hebben te richten naar de bestaande (sterk beperkte) mogelijkheden van participatie in het georganiseerde overleg (met name op de drie vlakken van de ondernemingen, de bedrijfstakken en de landelijke organen), maar dat de structuur van het georganiseerde overleg op elk denkbaar gezagsniveau toegankelijk zal moeten zijn voor de

inspraak van organisaties, wáár deze zich ook voordoen en hun aanspraken laten gelden.

Een en ander heeft als eerste consequentie dat de representativiteit op het landelijke vlak niet langer de maat is van alle representativiteit in den lande. Even afgezien van de vraag of organisaties die landelijk representatief verklaard zijn, geweerd zouden moeten worden uit lagere organen, waar zij althans wat hun ledental betreft zeker niet representatief zijn, zou het niet zo mogen zijn dat van organisaties geëist wordt dat zij landelijk representatief zijn alvorens aan het overleg in de lagere organen deel te kunnen nemen; een gedragslijn die tegenwoordig in het algemeen nog wordt gevolgd.

Op deze gedragslijn is het huidige onderscheid tussen erkende en niet erkende vakbeweging gebaseerd; in de praktijk betekent het dat een organisatie bij een van de drie bekende, *landelijk representatieve* vakcentralen moet zijn aangesloten om op enigerlei wijze als representant van een werknemersgroepering erkend te kunnen worden. De representativiteit zal daarentegen „ter plaatse” vastgesteld moeten worden, ongeacht het niveau waar dit plaatsvindt. En wordt een organisatie voor ruimere of engere kring representatief bevonden, dan zal er hoe dan ook een plaatsje voor ingeruimd moeten worden.

Hoewel praktisch beslissend is of een organisatie bij een van de drie vakcentralen is aangesloten, richt de Minister zich bij de beoordeling van de representativiteit van organisaties ook naar een aantal maatstaven die de Sociaal-Economische Raad in 1954 opstelde (bekend als: constitutionele betrouwbaarheid, redelijke spreiding van de leden over het bedrijfsleven, voldoende financiële draagkracht en bereidheid tot constructief deelnemen en het dragen van de daarmee samenhangende verantwoordelijkheden.

Men kan deze maatstaven echter zó willekeurig interpreteren, waardoor ze zó gemakkelijk tot discriminatie van organisaties aanleiding kunnen geven, dat het nuttig kan zijn in deze kwestie terug te keren tot de procedure die ook bij de bezetting van de politieke organen gevolgd wordt, nl. de vaststelling van een kiesdeler. Als het ledental van een organisatie een nader vast te stellen percentage van het aantal leden van de abstracte maatschappelijke groepering (van welke omvang ook), waarop zij zich richt, overschrijdt, is zij representatief. Ik zie niet in waarom een vakorganisatie aan grotere beperkingen onderworpen zou moeten worden dan een politieke partij. Het ligt voor de hand dit percentage op ca. 5 te bepalen, zijnde procentueel het ledental dat de kleinste der drie vakcentralen (het C.N.V.) uit de totale onzelfstandige beroepsbevolking recruteert. Heeft een vakorganisatie dit percentage gehaald, dan moet haar toegang verleend worden tot het voor haar relevante, bestaande of desnoods voor haar in het leven te roepen vertegenwoordigingsorgaan.

Ik geef hier nog een ad absurdum gevoerd denkbeeldig voorbeeld. In een van de afdelingen van een blik-emballage-fabriek staan een aantal lopende-bandmachines waarmee conservebussen worden gefabriceerd. Aan zo'n lopende band staan een achttal arbeiders, die elk een fase in de opbouw van de bus afhandelen. Een van die fasen wordt het felsen genoemd: het in de vooraf geproduceerde cilinder aanbrengen van de bodem van de bus. Stel dat er 25 machines zijn, dan zijn er dus 25 felsers. Onder deze 25 felsers menen op een gegeven moment een stuk of zeven personen dat de specifieke groepsbelangen van de felsers in deze afdeling afzonderlijk gerepresenteerd dienen te worden en zij richten een „vereniging” op: de Vereniging van Felsers in Afdeling Zus van Onderneming Zo. Deze

vereniging is representatief voor de „abstracte maatschappelijke groepering” van felsers in de genoemde afdeling van het bedoelde bedrijf. Zij organiseert immers meer dan 5 pCt. van de betrokken felsers. Er is geen reden voor deze vereniging om zitting te nemen in de ondernemingsraad van het bedrijf; zij is immers niet representatief voor het gehele personeel van dit bedrijf. Toch heeft zij op grond van haar representativiteit een vertegenwoordigingsrecht. De felsers ressorteren als personeelsgroep rechtstreeks onder de chef van de afdeling. Er zal dus ten overstaan van de afdelingschef een afzonderlijk vertegenwoordigingsorgaan moeten komen, waarin de afgevaardigden van de felsers plaats kunnen nemen, en dan eventueel ook van de opzetters, nakijkers, inpakkers e.a. langs de band.

Het is theoretisch mogelijk dat de 7 georganiseerde felsers slechts in twee van de vijf vijftallen van machines, die elk onder een baas ressorteren, zitten. Dan zou er dus wat voor te zeggen moeten zijn dat er een tweetal minuscule vertegenwoordigingsorganen ten overstaan van de twee betrokken bazen zouden moeten komen. We raken hier echter in een grensgebied waarin de noodzaak tot het oprichten van een vertegenwoordigingsorgaan ernstig wordt aangetast. Dit grensgebied wordt namelijk bepaald door de mogelijkheid voor een werknemer om zich *persoonlijk* met zijn superieuren te verstaan. De noodzaak van een vertegenwoordigingsorgaan groeit met de mate waarin de contacten van een werknemer met die superieuren van hem in het bedrijf, waar zijn arbeidsbestaan in de sterkste mate van afhankelijk is, stagneren.

Overigens zal alles af moeten hangen van een al of niet bestaande behoefte aan een georganiseerde representatie onder de personeelsgroepen. Het is bepaald niet mijn bedoeling om een dergelijke georganiseerde vertegenwoordiging voor te schrijven. Het gaat er mij alleen om dat wáár zo'n behoefte zich manifesteert, de betreffende groep de kans moet hebben die behoefte te tonen.

Langs deze weg van „vertegenwoordigingsvrijheid” zal het hoofd geboden kunnen worden aan toestanden waarin organisaties als vertegenwoordigsters optreden, terwijl het mogelijk is dat binnen het bestek waarin opgetreden wordt (bedrijfstak, onderneming, bedrijfssonderdeel) deze organisatie geen lid of een uit representativiteitsoogpunt te gering aantal leden telt.

Hoe vaak komt men niet verhoudingen tegen waarin een organisatie vertegenwoordigend optreedt zonder er staat op te kunnen maken onder het vertegenwoordigde personeel voldoende leden te hebben, uitsluitend op grond van het feit dat zo'n organisatie op een directe of indirecte wijze elders (landelijk, in andere regionen van het bedrijfsleven) representatief is. Het recht van vertegenwoordiging zal geheel afhankelijk gesteld moeten worden van de getalsmatige positie die een organisatie in het werkingsgebied van een overleg-, advies- of bestuursorgaan op elk denkbaar niveau inneemt. Er is geen andere objectief betrouwbare maatstaf.

Elk systeem heeft zijn speciale moeilijkheden; alle baten gaan met kosten gepaard. Als ik mij in mijn gedachten-gang door democratische principes laat leiden, ben ik mij er goed van bewust dat bij een eventuele realisering daarvan andere waardevolle verworvenheden prijsgegeven zullen moeten worden. Maar geen mens ontkomt aan het kiezen of delen. Zo zal men met de coördinatie in de maag komen te zitten. Tot nog toe worden categorale organisaties zoveel mogelijk geweerd, omdat men van hen, indien tot lagere vormen van overleg, raadgeving en bestuur toegelaten, geen verantwoordelijkheid kan verwachten voor

Medezeggenschap in West-Duitsland: historische achtergronden

De belangstelling voor de Westduitse vormen van medezeggenschap is jarenlang praktisch nihil geweest. Mede door het verschijnen van het rapport van de Staatscommissie Verdam begint hierin thans verandering te komen.

De Westduitse wetgeving op dit punt heeft echter een eigen-voorgeschiedenis en is onder specifieke omstandigheden tot stand gekomen. Hieronder worden deze specifieke historische omstandigheden summier geschetst ¹⁾ en wordt tevens de inhoud der „Mitbestimmungsgesetze” in grote lijnen weergegeven.

De Westduitse vormen van medezeggenschap zijn na de tweede wereldoorlog niet uit de lucht komen vallen. Zij hebben een lange voorgeschiedenis, welke teruggaat tot het eerste begin van industrieel leven in de vorige eeuw ²⁾.

Zoals in alle industrielanden ging de ontwikkeling van fabrieken voor de arbeider in sociaal en psychologisch opzicht gewoonlijk gepaard met „vervreemding”. Hij is

¹⁾ Zie hiervoor: „Zur Geschichte der Mitbestimmung”, door Erich Potthoff, in „Zwischenbilanz der Mitbestimmung”, van Potthoff, O. Blume, H. Duvernel, Tübingen, 1962, waaraan de historische gegevens vnl. zijn ontleend.

²⁾ Zie: Dr. O. Neuloh: „Die deutsche Betriebsverfassung und ihre Sozialformen bis zur Mitbestimmung”, Tübingen, 1956.

(vervolg van blz. 505)

bedrijfsorganisatie tot uitdrukking komen, plaats zullen moeten maken voor een zienswijze die weer aansluit op de oude fabriekskerngedachte, een gedachte die meer „antithetisch” gericht is. Zo goed als ik betwijfel of het juist is dat ondernemingsleiders lid zijn van een ondernemingsraad, bestrijd ik dat enige gezaghebbende, op welk niveau ook, lid zou moeten zijn van het vertegenwoordigingsorgaan dat ten overstaan van hem gevormd is. Ook in het bedrijfsleven zullen, evenals in het politieke leven, personen of lichamen met een bestuursfunctie strikt gescheiden moeten zijn van organen of personen met een vertegenwoordigingsfunctie.

Ten slotte verdient het aanbeveling een soort onafhankelijke, d.w.z. van enig vertegenwoordigings- of bestuursorgaan (S.-E.R.!) onafhankelijke „kieskamer voor het bedrijfsleven” in het leven te roepen, waaraan de beoordeling van de representativiteit van organisaties is opgedragen. Verder zal de instelling van een vertegenwoordigingsorgaan aan bepaalde tijdstippen gebonden moeten zijn, bijv. aan de tijdstippen waarop gewoonlijk de verkiezingen voor de ondernemingsraden plaatsvinden.

Rest mij de overtuiging uit te spreken dat de erkende vakbeweging zich van haar dilemma zal bevrijden ¹⁾, als zij het aandurft de ontwikkeling van de hier door mij uiteengezette constellatie te bevorderen. Een regeling van het ongeorganiseerdenprobleem is prematuur, zolang er geen gedifferentieerd ofwel „ge(re)distribueerd” vakverenigingswezen is, d.w.z. het principe van een vrije vertegenwoordiging niet adequater is verwerkelijk.

¹⁾s-Gravenhage.

Drs. W. TOP.

¹⁾ Zie ook „Het dilemma van de vakbeweging” (I) en (II) in „E.-S.B.” van 19 en 26 mei 1965.

een „arbeidskracht” geworden, waarvan de prijs (is het loon) door geen andere normen wordt bepaald dan door de harde wetten van vraag en aanbod. Zijn arbeidskracht is koopwaar: overvloedig beschikbaar en dus goedkoop. Analfabetisme kwam onder hen nog veelvuldig voor. Hij vervreemde daarenboven van het werken als zodanig: werken kwam te bestaan uit het verrichten van deelhandelingen, onder straffe leiding en voor een overigens onzichtbaar eindresultaat. Het vond plaats in een vreemde, rommelige ruimte, in volledige afhankelijkheid van de genade van zijn chef ³⁾.

Hij was machteloos en vaak ten naaste bij tot object geworden. Hier zet de problematiek in. En deze problematiek zet binnen de industriële sfeer in juist in de periode, dat in de staatkundige sfeer in West-Europa de emancipatie der burgerij, baangebrouwen in de Franse revolutie, allerwegen vrijheidsgezinde constituties tot stand doet komen en een eind maakt aan de absolute autocratie van monarchen en aan de privileges van de adel.

Europese versus Amerikaanse ontwikkelingen.

Michel ziet het verschil tussen de ontwikkeling der arbeidsverhoudingen in Duitsland en die in de Angelsaksische landen hierin, dat in deze laatste landen de individualistische houding al breder verspreid en dieper geworteld was dan elders.

In deze landen was bijgevolg het „eigenbelang” tot een algemeen maatschappelijk motief, ook onder de arbeiders geworden ⁴⁾.

Een langere democratische traditie werkte in de Verenigde Staten bovendien ook in de bedrijven door. De arbeider had voorts ook kansen om sociaal te stijgen en . . . het geloof in de mogelijkheid van stijging. Dat ontnam aan de onpersoonlijke, onaanzienlijke loonarbeid tenminste het sociaal-irriterende karakter van onverschilligheid, van erfelijkheid en „stand”, en daarmee van absolute minderwaardigheid, van „proletariërdom”.

Op het Europese continent daarentegen, en vooral in Duitsland, had de loonarbeid dit karakter wél, omdat bovengenoemde sociale structurelementen ontbraken. In Duitsland met name werkte de feodale, distantiërende houding van „heer” tegenover „knecht”, van koude discipline, van een overmatig autocratisch „Herr-im-Hause”-standpunt ook door op de fabrikanten. Aan arbeiderszijde bestonden nog solidaristische levensvormen uit de gilde-tijd en werd de pedanterie „van boven” in verschillende streken beantwoord met een klassebewuste strijdvaardigheid „van onderop”. Hardere, gesloten maatschappelijke afgrenzingen naar rang en stand, vaak stammend uit ouder, statischer tijden, drongen daarmee van buiten in het bedrijf binnen. Het leidde hier tot een rangorde, die niet in alle opzichten uit de zakelijke eisen van het bedrijfsleven zelf voortkwam en die ook weinig perspectief voor lotsverbetering bood.

„Infolge dessen waren die deutschen Betriebe stärker

³⁾ Vgl.: R. Bendix: „Work and Authority in Industry”, New York/London, 1956, blz. 56 e.v.

⁴⁾ Ernst Michel: „Sozial-geschichte der industriellen Arbeitswelt”, Frankfurt/Main, 1953, blz. 127 e.v.; vgl. ook Bendix, op. cit., blz. 115.

als die anderer Industrieländer mit seelischer Spannungen und Protesten geladen" ⁵⁾).

De behoefte om wensen, verlangens en voorstellen van de arbeiders te kanaliseren en hierover een geregeld gesprek met de werkgever mogelijk te maken, leefde in Duitsland dan ook al in de 19e eeuw onder vooruitziende arbeiders en werkgevers. Het resulteerde toen al in initiatieven en experimenten met arbeidersraden ⁶⁾.

1919: Grondslag voor medezeggenschap.

Na de eerste wereldoorlog bestond er zelfs een uitgesproken „Rätebewegung" binnen de sociaal-democratische partij en leek het zelfs even de vraag, of Duitsland een radenrepubliek dan wel een parlementaire democratie zou gaan worden. De meerderheid der socialisten, die toen de regering vormden, kozen voor het laatste. Toch kwamen uit de radenbeweging sterke impulsen voort voor een wetgeving op dit punt.

De grondslag voor de medezeggenschap der werknemers werd in 1919, in art. 165 van de grondwet van de republiek van Weimar, gelegd. Daarin werd gesteld, dat arbeiders en beambten geroepen zijn om op voet van gelijkheid samen met ondernemers mee te werken aan de regeling van loon- en arbeidsvoorwaarden en aan de algehele economische ontwikkeling der produktiefactoren. Daartoe zouden zij wettelijke vertegenwoordigingen krijgen in „Betriebsarbeiterräten", in „Bezirksarbeiterräten", en een „Reichsarbeiterrat", in welke beide laatste raden ook vertegenwoordigers der werkgevers zouden zitten.

In 1920 en 1922 werd dit beginsel uitgewerkt in het „Betriebsrätegesetz". De „Betriebsrat" kreeg daarin o.a. de taak de bedrijfsleiding van advies te dienen, het recht om ondernemingsraadsleden af te vaardigen naar de Raad van Commissarissen, het recht mee te spreken bij ontslag en om de jaarstukken, benevens verantwoording daarover van de ondernemingsleiding, te ontvangen.

Om verschillende redenen kwam er in de praktijk niet zoveel terecht van een gesprek op basis van gelijkberechtigtheid, zoals de grondwet het wilde ⁷⁾. Het beginsel was echter voor het eerst duidelijk in het openbaar vastgelegd.

1933-1945.

Het nationaal-socialistische bewind bouwde na 1933 alles om naar het „Führerprinzip". Het „Betriebsrätegesetz" van 1922 werd al in 1934 opgeheven. Het bedrijf moest nu als een militaire troep geleid worden. De „Betriebsrat" werd een „Vertrauensrat", en „Organ der Betriebsgemeinschaft", geleid door de „Führer" van het bedrijf.

Voor een gesprek tussen werkgever en werknemer op voet van gelijkheid over beider reële belangen was in het systeem geen plaats meer. De vakbonden werden ontkracht en gingen op in het „Deutsche Arbeitsfront", dat de mensen in de nationaal-socialistische levensopvatting moest „opvoeden".

Intussen draaide de propagandamachine op volle

⁵⁾ Michel *ibid.* blz. 129, gecit. door Potthoff. Zie ook: Goetz Briefs, „Betriebsführung und Betriebsleben in der Industrie", Stuttgart, 1934, blz. 120 e.v. en: Emile Pin: „Les Classes Sociales", Paris 1962, blz. 201.

⁶⁾ Neuloh, op. cit., blz. 71 e.v.

⁷⁾ Zie: Potthoff, op. cit., blz. 11 en 12.

toeren om met behulp van kreten, titels en onderscheidingen de arbeiders en beambten het gevoel bij te brengen, dat zij werkelijk medewerkers geworden waren en dat aan „Menschenführung im Betriebe" de grootst mogelijke aandacht werd geschonken.

1945: Drang tot vernieuwing.

Direct na de ineenstorting van de nazistische orde herrezen en herorganiseerden zich de vakbeweging, de werkgeversverenigingen, de politieke partijen en de kerken. Het is opmerkelijk, dat in al deze kringen sterke stromingen naar voren kwamen, die op een democratisering van het economisch leven en met name van het bedrijfsleven aandrongen.

Medeverantwoordelijkheid en recht op medezeggenschap van de werknemers werd zowel van socialistische als van confessionele zijde, zij het met verschillen in accenten en voorstellen, als doel gesteld. De vakbeweging en de S.P.D. knoopten daarbij bewust aan bij de politieke, democratische beginselen van de republiek van Weimar; de kerken en de C.D.U. richtten zich naar ethische en politieke beginselen van sociale rechtvaardigheid.

Van de zijde der vakbeweging werd daarbij expliciet gesteld, dat de leiders van de industrie tweemaal hun onbetrouwbaarheid hadden bewezen: eerst na 1918 door de uitvoering van het Betriebsrätegesetz af te houden, en vervolgens na 1933 door mee te werken aan de volledige uitschakeling der werknemers ⁸⁾.

Ook de werkgevers wensten echter wettelijke hervormingen, die misbruik van de industrie voortaan zouden uitsluiten en de verantwoordelijkheden van de ondernemer t.o.v. de gemeenschap, de werknemers en de overheid duidelijk in een nieuw te creëren ondernemingsrecht zouden vastleggen.

De S.P.D. en, in wat afgezwakte vorm, de C.D.U. eisten in dit kader nationalisering van de basisindustrieën, waarbij tegelijk organen zouden moeten worden ingebouwd om echte medezeggenschap van de werknemers te waarborgen. Een wetsvoorstel hiertoe voor de mijnindustrie werd in Nordrhein-Westfalen aangenomen, maar door een geallieerd veto getroffen.

1946-1948: Mitbestimmung in de ijzer- en staalindustrie.

Op de conferentie van Potsdam werd besloten tot een zo snel mogelijke decentralisatie van de Duitse economie. De geallieerde controleraad vaardigde besluiten uit, gericht op „Entflechtung" der concerns, op inbeslagneming en demontage van de oorlogsindustrie, op vaststelling van de produktie-omvang in de basisindustrie en op denazificatie van de leidingen van ondernemingen en bedrijven.

Door de denazificatie-maatregelen der geallieerden waren vele leiders van ondernemingen geïnterneerd of voortvluchtig. De demontage riep bij de nog overgebleven leiders van ondernemingen en bij de werknemers grote weerstanden op: het ging om het bestaan van de ondernemingen zelf en het behoud van de bestaande werkgelegenheid. De overgebleven ondernemingsleiders waren tot vergaande samenwerking met de leiders van

⁸⁾ Sträter: „Gleichberechtigung mit Arbeitgebern", in de Westfälische Rundschau, 9 augustus 1946 gecit. door Potthoff, op. cit., blz. 36.

de vakbeweging bereid om van de ondernemingen te kunnen redden wat te redden was.

Volgens Goetz Briefs stammen de voorstellen om een „Arbeitsdirektor” in het bestuur van de onderneming te benoemen en om de Raad van Commissarissen paritair samen te stellen, van het bestuurslid van het grootste Duitse staalconcern, de „Vereingte Stahlwerke”, nl. Heinrich Dinkelbach, en was hij het ook, die deze nieuwe structuur in de ontvluchte bedrijven doorzette ⁹⁾.

Hoe dit zij, men werd het spoedig eens over de wijze, waarop vertegenwoordigers der werknemers aan het bestuur van de ondernemingen deel zouden krijgen. De gezamenlijk uitgewerkte voorstellen voor „Mitbestimmung” vonden begrip bij de geallieerde bezettingsautoriteiten. Het gevolg was, dat in de eerste, uit concentraties losgemaakte ondernemingen een „Arbeitsdirektor” als volwaardig lid in de directie werd opgenomen en dat de Raden van Commissarissen van deze ondernemingen paritair werden samengesteld.

Het is door deze historische context aan te geven wel duidelijk geworden, dat er direct na de tweede wereldoorlog in West-Duitsland een vrijwel unieke historische situatie was ontstaan, een situatie, die gekenmerkt werd door crisis en openheid voor veranderingen tegelijk. In deze specifieke situatie, met de daarbij horende speci-

⁹⁾ Goetz Briefs: „Zwischen Kapitalismus und Sozialismus”, München 1952, blz. 108; een tegengestelde opvatting vindt men o.a. bij O. Stolz: „Die Gewerkschaften in der Sackgasse”, München 1959, blz. 175 e.v.

fieke mengeling van gemeenschappelijkheid en tegengesteldheid van belangen, heeft het experiment „Mitbestimmung” vorm gekregen. Wij kunnen deze nieuwe bestuursvorm voor ondernemingen in West-Duitsland zien in het licht van de polarisatie-theorie van Sorokin: waar deze stelt, dat in een crisissituatie steeds een hergroepering van belangentegenstellingen optreedt.

In dit geval is er sprake van een hergroepering der belangentegenstellingen, waarbij de tegenstellingen, voortkomend uit de arbeidsverhoudingen, niet zonder meer verscherpt zijn, maar in een omvattend verband (ondernemingsbestuur) ook opnieuw zijn samengebracht ¹⁰⁾.

Ten onzent is na de oorlog een hergroepering van belangentegenstellingen op landelijk en bedrijfstaksniveau gezocht in de P.B.O.-gedachte. Het blijft echter de moeite waard en ook van belang kennis te nemen van andere wegen en mogelijkheden en vooral ook van de ervaringen, die daarmee elders worden opgedaan.

Mr. Dr. A. A. van Rhijn heeft er in „E.-S.B.” van 31 maart jl. reeds op gewezen, dat het te betreuren is, dat het rapport van de Commissie Verdam de Westduitse ervaringen niet expliciet in de beschouwingen heeft verwerkt.

In een volgend artikel komt de inhoud der Westduitse wetgeving inzake de medezeggenschap aan de orde.

Jhr. Drs. J. L. J. M. VAN DER DOES DE WILLEBOIS.
Eindhoven.

¹⁰⁾ Zie P. Sorokin: „De crisis onzer eeuw”, Ned. vert. Deventer 1950, blz. 228 e.v.

Enkele voedselgedachten in onrustige tijden ^{*)}

Na twee wereldoorlogen en na het lezen van beschrijvingen van historische en mogelijke voedselproblemen, is het mij steeds duidelijker geworden, dat er een groot gevaar in schuilt om onze aardbol, met zijn her- en derwaarts verspreid liggende graanvelden, aan de hand van produktiestatistiek als een fabriek te beschouwen, zoals zo vaak in technische publikaties geschiedt. Niet alleen zijn de natuurelementen wisselvallig met de neiging in cycli al dan niet zich beschikbaar te stellen om een normale oogst op te brengen, doch ook door mensen gecreëerde gebeurtenissen grijpen soms fel in, waarbij de oogsten afwijken van alle verwachtingen en berekeningen.

Met name oorlogen halveren het menselijk potentieel op het veld, terwijl aan de andere kant de soldaat bijna het dubbele consumeert van zijn civiele collega. Wel compenseren de mechanisatie van het landbouwproces en de ontwikkeling van de landbouwtechniek, zoals grondontwikkeling en zaadselectie, deze invloeden enigszins, maar anderzijds vormen in oorlogstijd moeilijk te vervangen machines, slijtage van materieel, moeilijk aan te vullen brandstof en kunstmest een wezenlijk gevaar. Zou het dan nog onverhoopt bo-

vendien eens komen tot een atoomoorlog met als gevolg niet alleen een vermoedelijke plaatselijke radiuminfestering van gronden en gewassen, maar ook een disruptie van diensten en werkmogelijkheden, dan gaan alle berekeningen van oogstramingen en overschotten compleet overboord.

Het blijft daarom, naar mijn mening, zaak om in onrustige tijden als deze volgens het beproefde systeem van een fysieke voorraad, het risico van schaarste steeds voor ogen te houden, ook al kost dat wat geld, en te luisteren naar Shakespeare, wanneer hij de nar in zijn „King Lear” laat zeggen: „he that keeps neither crust nor crumb, weary of all shall want some”.

Deze waarschuwing geldt voor het algemene gemeenschapsverband, zowel voor een regering als voor het individu. Het is ook niets nieuws, want bijv. Zwitserland heeft nog niet zo lang geleden voor zijn burgers individueel en voor zijn importeurs min of meer dwingende voorschriften vastgesteld, ten einde in geval van nood niet als regering zelf, direct tot verlamende noodmaatregelen over te moeten gaan.

Ook onze regering had reeds geruime tijd vóór de laatste wereldoorlog bevorderd, dat er een grote graanvoorraad in ons land blijvend aanwezig was, wat in de eerste jaren van de oorlog zijn grote nut heeft getoond. Hierop aansluitend, was het begrijpelijk, dat on-

^{*)} Dit artikel bevat een korte samenvatting van een rede, die door de schrijver op 17 maart in 's-Gravenhage werd uitgesproken. Red.

ze regering in Londen deze zelfde gedachte wilde doorvoeren, zij het dat zij begreep, dat er waarschijnlijk gewacht zou moeten worden tot na de afloop van de oorlog, voordat de hongerige magen de door de radio beloofde voedselvoorraden werkelijk zouden kunnen ontvangen. Wanneer dan ook onze regering, in 1941, toen het nog mogelijk was, als een eekhoorn in het westelijk halfrond grote voorraden aanlegde, kon zij de voldoening smaken, dat de voedselvoorziening van ons land na de oorlog een vol jaar vóór was, vergeleken bij de andere landen van bezet Europa.

Met dat voor ogen, vraag ik mij af of men zich realiseert, dat het helemaal niet onmogelijk is, dat de momentele wereldvoedselvoorziening, hand in hand met politieke gebeurtenissen, weer eens ernstig verstoord zal kunnen worden. Met name voor ons land zou ik dat hier naar voren willen brengen, waarbij ik natuurlijk begrijp, dat 1965 geen 1940 is, maar dat er toch in hoofdzaak basiselementen van overeenkomst bestaan.

Wanneer in de toekomst de invoer van buiten-Europese granen wellicht eens belangrijk zal zijn teruggebracht ten gevolge van de opgevoerde verbouw van granen in hoofdzakelijk één land, nl. Frankrijk, in het verband van de E.E.G. en de gehele distributieadministratie wordt samengebracht in het E.E.G.-bestuur, is het niet zeker dat dit bestuur mijn voorraadgedachte deelt. Evenmin is het zeker dat een kleine minderheidspartner zoals wij zijn, in geval van misoogst en/of politieke strubbelingen (een ongeluk komt nu eenmaal zelden alleen), ook werkelijk het part kan krijgen uit de gezamenlijke armoede. Indien daaraan getwijfeld zou worden, zullen wij dan vrij zijn, om te trachten elders voor ons zelf te zorgen?

Dat dit alles niet zomaar een chimère is, toonde dezer dagen een publikatie van de Directeur van F.A.O. (de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties) Sen, waarin hij verklaarde, dat in verband met de wanverhouding tussen bevolkingstoename en produktiviteit, de komende 35 jaar, dus tot het jaar 2000, een uitermate kritieke periode zal zijn in de geschiedenis van de mens.

Een volgende bezorgdheid die ik koester, is dat er in de laatste jaren in Noord-Amerika stemmen opgingen en maatregelen zijn genomen om ter bestrijding van de bewaarkosten, die primair veroorzaakt werden door interne landbouw-steunmaatregelen, te komen tot een verkleining van het landbouwareaal. Maar sinds ik geluisterd heb naar de laatste State of the Union rede van President Johnson, hoop ik, dat daar een andere wind zal gaan waaien, wanneer hij zegt: „ik zal nieuwe wegen zoeken, om onze kennis te gebruiken in de strijd tegen de gevolgen van de bevolkingsexplosie en de groeiende schaarste van de natuurlijke hulpbronnen in de wereld”.

Wanneer ik dan zie, dat alleen in de Verenigde Staten de bevolking sinds de laatste wereldoorlog met 40 miljoen zielen is gestegen, dat wil zeggen met even-

veel mensen als de bevolking van Frankrijk bedraagt, dan is het interessant om het voorzieningsbeeld van die grootste graanschuur van de wereld nog eens onder de loep te nemen.

Volgens de Amerikaanse Minister van Landbouw, Orville Freeman, zal de totale carry-over van de vier voedergranen en tarwe, bij het begin van de oogst van 1965 ongeveer een derde kleiner zijn t.o.v. die bij het begin van de oogst van 1961. De recente produktenprogramma's hebben een aanzienlijke vermindering van de voorraden mogelijk gemaakt, die thans een peil hebben bereikt dat uit het oogpunt van de nationale veiligheid juist voldoende kan worden geacht, aldus Minister Freeman.

Wanneer wij daar de tarwe uitlichten, dan zien wij dat de huidige carry-over daarvan, ca. 24 miljoen ton bedraagt, wat bijna het dubbele is als die van de drie andere grote, voor tarwe-export in aanmerking komende, landen tezamen. Deze cijfers duiden er naar mijn mening op, dat de surplus-cijfers in de wereld heus niet zo'n overvloed aanwijzen als statistici, zonder verantwoordelijkheid voor het voorzieningsprobleem in tijden van nood, soms wel eens zouden willen doen geloven.

Wij zijn met granen mogelijk bezig, om in een analoge positie te komen als die van oliezaden, vetten en zuivelprodukten, die ook in het recente verleden drukende voorraden hebben gekend. Bij die artikelen is zich momenteel een kentering aan het voltrekken, o.m. veroorzaakt door een gevoelig lage produktie van olijfolie in Spanje, een groot tekort aan eetbare oliën in India en een stijgende consumptie door het stijgende welvaartspeil in de wereld. Een zodanige kentering kan zich op den duur ook gaan voltrekken bij de granen. Door het merkwaardige verschijnsel dat een verhoging van de volkswelvaart het verbruik van granen niet evenredig stimuleert, moeten wij de nadruk leggen op de jaarlijkse toename van de wereldbevolking met ca. 2 pCt. en op de ontsluiting van de onderontwikkelde gebieden.

Wanneer ik deze hele problematiek overzie, uitgaande van de noodzakelijkheid van een beleid voor een zekere mate van voorraadvorming, dan gaan mijn gedachten primair uit naar de Verenigde Staten, het land waarmee de hele westelijke wereld zozeer verbonden is voor het voortbestaan van een vrije wereld, dat wij allemaal zozeer hebben nagestreefd. Het komt mij daarbij voor dat ik, zacht uitgedrukt, wel eens wat twijfel heb kunnen beluisteren, wat betreft de affectie in Europa voor de Verenigde Staten. De huidige economische besprekingen tussen Amerika en de Europese Gemeenschap, die ongetwijfeld slechts een voorspel zouden betekenen indien wij elkaar later, in geval van nood, nodig zouden kunnen hebben voor onze voedselvoorziening, schept ternauwernood de atmosfeer om elkaar te vinden. Ik zou daarbij willen herinneren aan mijn eigen ervaring in de laatste wereldoorlog, in ver-

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Petroleumlanden sluiten zich aaneen

De in het jaar 1960 tot stand gekomen prijsverlagingen voor petroleumprodukten in het Nabije Oosten hebben toentertijd grote onrust gewekt in de eigenlijke produktiegebieden in deze streken. Zelfs werd — dit was in augustus 1961 — met grote nadruk verklaard dat deze prijsverlagingen niet zouden worden aanvaard. Men was met name zeer verontwaardigd over het feit dat de zich machtig wanende oliemaatschappijen het eenvoudig niet nodig hadden geacht, over deze ingrijpende maatregel overleg te plegen met de naaste belanghebbenden, t.w. de produktielanden zelf.

Dit passeren van de naaste belanghebbenden was dubbel krenkend omdat in het eerste Arabische oliecongres, in april 1959 te Kairo gehouden, de aanbeveling was aangenomen, dat elke wijziging in de olieprijsen eerst na raadpleging van de regeringen der olieproducerende landen tot stand zou komen. Deze keer bleef het niet bij protesten, doch kwam het tot aansluiting der petroleumlanden in de „Organisation of Petroleum Exporting Countries” (O.P.E.C.). De aangesloten landen — Iran, Koeweit, Katar, Saoedi-Arabië, Libië, Venezuela en Indonesië — nemen 90 pCt. van 's werelds petroleumexport voor hun rekening.

De Venezolaanse Minister van Mijnbouw is met Sheikh Abdullah Tariki, gewezen Minister voor Oliezaken van Saoedi-Arabië, de oprichter geweest van de O.P.E.C. en zijn distributiebeleid is volkomen conform de beginselen die de O.P.E.C. nastreeft, nl. dat de olieprijsen niet mogen worden verlaagd. In juli 1962 achtte de raad van gouverneurs van de O.P.E.C. zich — in een te Genève gehouden conferentie — geroepen tot het afleggen van de verklaring dat de leden-landen van de organisatie ertoe zouden moeten besluiten, onmiddellijk onderhandelingen aan te knopen met de internationale oliemaatschappijen over het garanderen van minimum prijzen door deze maatschappijen.

(vervolg van blz. 509)

band met de hier tevoren genoemde aanleg, bewaring en verzorging van onze grote oorlogsvoorraden. Dat wij daarbij succes hebben gehad was uitsluitend te danken aan de warme vriendschapsverhouding met onze Geallieerden, aan het onderling respect en vertrouwen en begrip voor elkaars moeilijkheden. Als het onverhoopt nog eens tot een wereldcrisis zou komen, dan zullen deze verhoudingen, door de nog meer massale omvang van de dreiging, nog dubbel zo zwaar tellen als voorheen.

Westelijk Europa, in zijn huidige politieke verdeeldheid, waar waarschijnlijk in één of twee generaties wel geen politieke eenheid van gemaakt zal kunnen worden, heeft in de huidige wereldstructuur aansluiting nodig met een van de twee grootmachten. De huidige visie van een derde politieke macht van Europa lijkt m.i. op een overschatting. Verslapping van de banden met Noord-Amerika zou in het Europese bestel slechts kunnen leiden tot het alternatief: de Sowjet-Unie. De richting die in dit opzicht in de E.E.G. dreigt is wel zorgelijk.

New York.

C. VAN STOLK.

Verder werd verklaard dat een rapport over deze onderhandelingen zou worden ingediend op de vijfde conferentie van de O.P.E.C., die op 17 november 1962 te Riyadh in Saoedi-Arabië zou beginnen, waarna besluiten zouden worden genomen in het licht van de afgelegde verklaring. Voorts werd tijdens deze Geneefse conferentie een actieprogramma opgesteld, waarin een drietal desiderata naar voren werd gebracht. Ze hielden in dat aan de leden-landen werd geadviseerd terstond onderhandelingen te openen ten einde te verzekeren, dat olie, geproduceerd in de tot de O.P.E.C. behorende landen, betaald zal worden op basis van de „posted prices” en niet lager dan die welke vóór augustus 1960 golden. Het was in wezen de prijsverlaging in augustus/september 1960 (ca. 4½ pCt.) geweest, die de stoot had gegeven tot de oprichting van de O.P.E.C. De beide andere desiderata hadden respectievelijk betrekking op royalty-uitkeringen en op belastingaftrek, doch veel gewicht legden deze desiderata niet in de schaal.

Bij verwezenlijking van deze eisen — zo werd gezegd — zouden de effectieve prijzen van ruwe olie uit het Midden-Oosten (die voornamelijk door Europese verbruikers wordt gekocht) dichter bij die van de Venezolaanse olie komen, voor zover die over de Atlantische Oceaan wordt verscheept. De beweegredenen van de O.P.E.C. worden duidelijk uit de inleiding tot de Geneefse resolutie, waarin werd uitgesproken dat de petroleumproductie in de leden-landen de voornaamste bron van inkomsten is voor de financiering van economische en sociale projecten in deze landen. Een daling van de prijzen van ruwe olie vermindert het peil der inkomsten uit olie, veroorzaakt daarmee een terugslag in de verwezenlijking van bovengenoemde doelstellingen en ontwricht in ernstige mate de economie van deze landen.

Er kwamen hierna onderhandelingen over verhoging van de royalties tot stand tussen de O.P.E.C. en de in aanmerking komende olieconcerns, t.w. Esso, Shell, Socony Mobil, Gulf, B.P., Texaco, Standard of California. Het waren harde onderhandelingen die twee jaar hebben geduurd. Ze leidden tot het resultaat dat de produktielanden over 1964 \$ 100 mln. extra zouden ontvangen. De actie van de O.P.E.C. had dus wel belangrijke resultaten opgeleverd.

Haarlem.

F. S. NOORDHOFF.

Economisch student doet in sept. '65 kand. ex.

ZOEKT BAAN WAARBIJ HET MOGELIJK IS ENKELE DOCT. COLL. TE VOLGEN.

(BIJ VOORKEUR AMSTERDAM OF OMGEVING)

Brieven onder no. E. S. B. 22—1, Postbus 42, Schiedam

Adverteer meer in „E.-S.B.”

BOEKBESPREKING

The Industrial Potentialities of Northern Nigeria.

Ministry of Trade and Industry of Northern Nigeria, Kaduna, 1963, XXVI + 284 blz., £ 2/2/0.

Dit royaal uitgegeven boekwerk heeft ten doel de buitenlandse industriëlen en handelaars te wijzen op de vele gunstige mogelijkheden die Noord Nigeria biedt voor economische activiteiten op het gebied van landbouw, industrie en handel. Het overzicht van deze ontwikkelingstendenties en investeringskansen werd opgesteld door het Ministerie van Handel en Industrie van de noordelijke deelstaat van de federatie Nigeria, in samenwerking met twee Britse raadgevende bureaus. Een publikatie als deze onderstreept nog eens het federale karakter van Nigeria en de onderlinge rivaliteit van de deelstaten.

Noord Nigeria omvat twee derde deel van de totale oppervlakte van de Nigeriaanse federatie, met ca. 30 mln. inwoners, die merendeels Islamiëten zijn. Het is dus de grootste deelstaat, maar ook de minst-ontwikkelde. Het eerste deel van het rapport beschrijft de economie van Noord Nigeria en haar plaats binnen het kader van de Federatie. De delen II en III analyseren tamelijk gedetailleerd de ontwikkelingskansen voor 26 verschillende bedrijfsklassen. In de delen IV en V volgt ten slotte een overzicht van het werk van de overheid en van de openbare nutsbedrijven. De vooruitzichten voor economische groei worden zeer bemoe-

**HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.**

A° 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR
Herengracht 475, Tel. (020) 221322, AMSTERDAM C.
HEAD OFFICE FOR CANADA
Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

34.2

DIRECTIE INTERNATIONALE TECHNISCHE HULP

Invites on behalf of the INTERNATIONAL BANK FOR RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT candidates for the following positions:

ECONOMISTS

Degree in economics required with capacity to use mathematical techniques for economic and statistical analysis. At least three years' experience in economic analysis and application of economic principles.

INDUSTRIAL ECONOMISTS

Degree in economics or engineering. Experience in economic or market research department of large industrial firm or equivalent.

TRANSPORTATION ECONOMIST

Degree in Economics and several years experience in the field of transport economics, preferably covering more than one means of transport, are essential.

COUNTRY ECONOMISTS

Degree in Economics, preferably with postgraduate study, with several years' experience in economic analysis, including economic development problems and economic principles.

MANPOWER ECONOMIST

Degree in economics, preferably with postgraduate study in economic development, education, labour economics and industrial relations, and several years experience in fields related to human resources development planning in a Government Department, University or Research Institution are essential.

INVESTMENT OFFICER

Suitable professional qualification essential, with experience in industrial finance or investment banking preferred, knowledge of corporate finance, investment criteria, basic accounting and an understanding of the broad concepts of economics essential.

Offered are career appointment and applicants should preferably be aged between 32 and 55. For this position, candidates must be able and willing to travel extensively in developing countries.

Duty station: Washington. Salaries, depending on age, education and experience, range from \$ 10.000 to approximately \$ 15.000 per annum, or higher in appropriate cases, plus allowances, and are free of income tax. Family passages and transportation of household effects paid.

Further information on position, qualification, duties and condition to be obtained from the Directorate International Technical Assistance, 500 van Alkemadeaan, The Hague. Applications to be sent to this Directorate.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

digend genoemd, vooral wegens de betrekkelijk grote potentiële thuismarkt. Gunstige directe mogelijkheden zijn er o.a. in de textielindustrie, voor een cementfabriek, een suikerraffinaderij, leerlooierijen, voor de produktie van sigaretten, zakken, chemicaliën, voor mas-saverwerking van aardnoten etc.

Het rapport benadrukt herhaaldelijk het stabiele overheidsbeleid, de „completely liberal attitude to wholly-owned overseas industrial development” (blz. 9), en de erkenning van het feit dat de noodzakelijke technische kennis alleen door het buitenland kan worden geleverd. Aan hen die zakelijke contacten met Nigeria hebben, of overwegen deze contacten te leggen, zij dit boek met klem ter kennismaking aanbevelen.

Papendrecht.

H. LINNEMANN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Aan de periode van grote krapte op de geldmarkt bleek midden mei een einde te zijn gekomen. De weekstaat van De Nederlandsche Bank per de 17de van deze maand liet zien, dat vooral een overschot van betalingen boven ontvangsten van de Staatskas voor een wending in de ontwikkeling had gezorgd. De daling van het Rijkstegoed zette zich ook in de 24 mei eindigende zevendaagse periode voort, waardoor de financiering van de reeds in deze week stijgende bankpapiercirculatie gemakkelijk door de banken kon worden opgevangen. In de afgelopen week is onder invloed van de naderende maandultimo de hoeveel-

BOD GEVRAAGD OP E.-S.B.

COMPLETE
JAARGANGEN
1949 t/m 1964

Brieven onder no.
E.S.B. 22—2, Postbus 42,
Schiedam.

Efficiency

bespoedigt
Uw contacten
met gegadigden

★

Indien
Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

BAEKERS · ELIAS · DE HAES TEXTIELINDUSTRIE N.V.

FABRIKANTEN VAN GORDIJNSTOFFEN, MATRAS-
DAMASTEN, HUISHOUDTEXTIEL, MARKIEZEN-
DOEK, MODESTOFFEN EN SPECIAAL WEEFSELS.

De directie zoekt contact met een zeer ervaren deskundige op het gebied van de financiële en bedrijfsadministratie, die de functie zal kunnen vervullen van

HOOFDADMINISTRATEUR

van de onderneming (bedrijven in Eindhoven, Enschede en Mierlo) en aan wie de volgende taken worden toevertrouwd:

- * de leiding van de gehele administratieve sector: omvattende boekhouding, bedrijfsadministratie, mechanische administratie (Bull-installatie), loon- en salarisadministratie, facturering;
- * het opzetten en realiseren van periodieke overzichten en prognoses (liquiditeit, rentabiliteit) ten behoeve van de directie;
- * het op-tellen van balans en winst- en verliesrekening;
- * het adviseren van de directie inzake problemen van financiële en administratieve aard zo mogelijk met inbegrip van pensioen-zaken;
- * de verdere mechanisering van de administratie.

Vereisten:

- * theoretische kennis minstens op S.P.D.-niveau;
- * praktische kennis in het bedrijfsleven opgedaan in soortgelijke taken;
- * grondige ervaring zowel op het gebied van de administratieve organisatie als in het leiding geven aan administratief personeel;
- * leeftijd tussen 35-45 jaar.

De honorering zal geschieden overeenkomstig de belangrijkheid van de functie.

Brieven met opgave van persoonlijke gegevens, opleiding en werk-ervaring te richten aan **Hoofd Personeelszaken Baekers-Elias-de Haes Textielindustrie N.V., Dommelstraat 1, Eindhoven.**

heid van zich in het verkeer bevindend bankpapier verder toegenomen, doch de markt heeft voldoende weerstand kunnen opbrengen. De rente voor daggeld wijzigde zich niet.

In het eerste kwartaal 1965 hebben de handelsbanken de kredietverlening aan de lagere overheid en de private sector en hun kapitaalmarktbeleggingen sterk uitgebreid, nl. met f. 595 mln. In de eerste drie maanden van 1964 kon f. 422 mln. worden becijferd. Trekt men van deze bruto-bedragen de mutaties in het kapitaal, de reserves en de op lange termijn aangetrokken gelden af dan vindt men resp. f. 428 mln. en f. 363 mln. De kredietverlening, die onder de kredietrestrictieregeling valt, kan uit deze cijfers niet worden afgeleid omdat in de desbetreffende statistiek geen splitsing wordt aangebracht (waarom eigenlijk niet?), tussen de relevante korte kredieten en de lange kredieten,

die buiten de regeling vallen. Uit de stijging van het verplichte deposito van f. 67 mln. via f. 88 mln. naar f. 133 mln. resp. voor de perioden 15 maart / 14 april, 15 april / 14 mei en 15 mei / 14 juni mag men wel afleiden, dat ook in de korte kredieten een sterke expansie plaatsvindt. Men mag hieruit wel concluderen, dat de hausse onverminderd aanhoudt.

Ook het buitenlandse bedrijf der banken heeft zich in het eerste kwartaal krachtig ontwikkeld. Zowel de uitzettingen op de open als op de besloten buitenlandse geldmarkten stegen, tezamen met f. 311 mln. Deze uitbreiding werd slechts ten dele gefinancierd met uit het buitenland aangetrokken middelen. Deze namen slechts met f. 69 mln. toe. Het netto buitenlandse actief der banken groeide dan ook in de eerste drie maanden van 1965, in tegen-

DE NATIONALE INVESTERINGSBANK (HERSTELBANK) N.V.

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE van

f 50.000.000,- 5³/₄ pct. 12-jarige obligaties 1965,
in stukken van nominaal f 1000,- aan toonder

Na de toewijzing kunnen desgewenst in de plaats van obligaties schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000,-, worden verkregen.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstellen op

WOENSDAG 9 JUNI 1965

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van 99 pct.

bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam** en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus d.d. 31 mei 1965.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

ALGEMENE BANK NEDERLAND N.V.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.

LIPPMANN, ROSENTHAL & CO. N.V.

R. MEES & ZONEN

HOPE & CO.

PIERSON, HELDRING & PIERSON

NEDERLANDSCHE CREDIETBANK N.V.

Amsterdam, 31 mei 1965.
Rotterdam

stelling tot dezelfde periode van 1964. Het bezit aan goud en deviezen van De Nederlandsche Bank daalde licht. Men mag daarom wel concluderen, dat de totale betalingsbalans in het eerste kwartaal een overschot te zien heeft gegeven.

Kapitaalmarkt.

Het is onrustig op de kapitaalmarkt. Zowel de koersen van aandelen als van obligaties staan onder druk. Het rendement van langlopende staatsleningen kruipt elke week wat verder omhoog en bereikte op 26 mei 5,45 pCt. Dit ligt boven het hoogste peil van 1964 toen op 30 juli een hoogste stand van 5,39 pCt. kon worden berekend. Toch is er geen reden aan te nemen, dat 1965 tot nu toe onevenwichtiger is dan 1964. Integendeel, als het waar is

dat de betalingsbalans over het eerste kwartaal een overschot heeft opgeleverd dan is dit tevens een indicatie van groter binnenlands evenwicht. De rentestijging en in verband hiermede het nauwelijks gelukken van de lening Bank voor Nederlandsche Gemeenten zijn echter feiten, die men niet kan veronachtzamen. Vast staat dat in de eerste vier maanden van het jaar een omvangrijk beroep op de publieke kapitaalmarkt is gedaan. In deze periode werd f. 789 mln. opgenomen tegen f. 440 mln. in hetzelfde tijdvak van 1964. In het bijzonder de particuliere sector is actief geweest, nl. f. 490 mln. tegen f. 81 mln. Het beroep van de overheidssector incl. de Bank voor Nederlandsche Gemeenten liep echter terug en wel van f. 357 mln. naar f. 300 mln., doch de stijging in de private sector overtrof deze daling.

Voor
reclame

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste

De Directie van de
BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS

roept gegadigden op voor de functie van

onder-directeur

voor haar kantoor
te Rotterdam

Ervaring in het bankwezen of op meer algemeen financieel-economisch terrein, alsmede beheersing van de moderne talen, zijn vereist. De mogelijkheid tot promotie is niet uitgesloten.

*Brieven met uitvoerige inlichtingen te richten aan de Directie,
Herengracht 539, Amsterdam.*

Sollicitaties zullen strikt vertrouwelijk worden behandeld.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	21-mei 1965	28 mei 1965
Algemeen	405	410 — 379	389	383
Intern. concerns	568	583 — 531	554	541
Industrie	355	371 — 344	346	344
Scheepvaart	146	155 — 141	145	145
Banken en verzekering	236	243 — 213	216	216
Handel enz.	170	180 — 170	175	174

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Kon. Petroleum	f. 158,20	f. 143,80	f. 140,—
Philips G.B.	f. 145,—	f. 140,70	f. 132,40
Unilever	f. 141,80	f. 141,50	f. 143,30
A.K.U.	454½	465½ b)	461
Expl. Mij. Scheveningen	220	230½	227
Hoogovens, n.r.c.	541	534	527½
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	911½	901	899½
Amsterdam-Rotterdam Bank	f. 66,10	f. 63,30	f. 64,—
Nationale-Nederlanden, c.	784	670½	672
Robeco	f. 224,40	f. 226,—	f. 223,—

	30 dec. 1964	21 mei 1965	28 mei 1965
New York.			
Dow Jones Industrials	874	922	918
Rentestand.			
Langl. staatsobl. c)	5,17	5,42	5,45
Aand.: internationalen c)	3,42	3,8	3,8
lokale c)	3,26	3,7	3,7
Disconto driemaands schatkist- papier	37/16	4-4½	41/8

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen. b) Ex dividend.

c) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

**ADVERTEER MEER
IN
E.S.-B.!**

Bij een middelgrote onder-
neming in de textielindustrie
vaceert binnen afzienbare tijd
de functie van

HOOFD VAN DE ADMINISTRATIE

De inhoud van deze functie
is als volgt te omschrijven:

- het leiden van de dagelijkse werkzaamheden in de administratieve afdelingen
- het stroomlijnen van de bestaande administratie, o.m. met elektronische apparatuur
- het ontwikkelen van de administratie tot een adequaat beheersinstrument - budgettering, efficiency-overzichten, directie-informatie.

Gelet op de inhoud van de
functie menen wij aan de
candidaten ten minste de
volgende eisen te moeten
stellen:

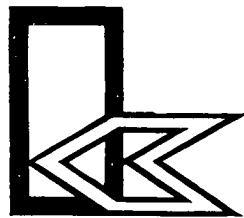
- een voltooide middelbare schoolopleiding
- het diploma SPD I en II
- meerjarige ervaring in een vergelijkbare functie bij een industriële onderneming
- persoonlijke kwaliteiten, die een mogelijke functieverbetering rechtvaardigen
- leeftijd 35 jaar of ouder

Onze opdrachtgever weet, dat hij hoge eisen stelt.

Hij zal dit tot uitdrukking brengen in de salariering en de overige voorzieningen.

Verder zal hij waardevolle bemiddeling kunnen verlenen bij het verkrijgen van een woning.

Eigenhandig geschreven brieven met volledige inlichtingen en een recente pasfoto worden verwacht op ons adres Mathenesserlaan 247 te Rotterdam onder motto THA. Discretie is verzekerd; telefonische inlichtingen worden niet verstrekt.

ECONOMISCH ADVIESBUREAU DRS H. KALKHOVEN

Pelser, Hamelberg, van Tíl & Co.

ACCOUNTANTS - AMSTERDAM - ARNHEM - 'S-GRAVENHAGE - HAARLEM - ROTTERDAM

Ter versterking van de leiding van ons kantoor te Rotterdam vragen wij een

ACCOUNTANT

Lid N.I.v.A. of V.A.G.A.

Zij die binnenkort afstuderen kunnen eveneens solliciteren

Een ervaren collega kan direct tot medewerker worden benoemd, terwijl in de toekomst opname in de maatschap tot de mogelijkheden behoort

Sollicitaties te richten aan het kantooradres, Heemraadssingel 42 te Rotterdam, telefoon 233030

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30,- voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

N.V. KONINKLIJKE METAALWARENFABRIEKEN voorheen J. N. DAALDEROP EN ZONEN

gevestigd te Tiel

UITGIFTE van

nominaal f 1.512.500,- gewone aandelen B,
in stukken van nominaal f 1000,- en f 100,- aan toonder,
voor de helft delende in de resultaten van het boekjaar 1965
en ten volle in die van volgende boekjaren.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor houders van de gewone aandelen A en/of B, openstelt op

DINSDAG 8 JUNI 1965,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Tiel,

tot de koers van 200 pct.,

op de voorwaarden, vermeld in het prospectus d.d. 26 mei 1965.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

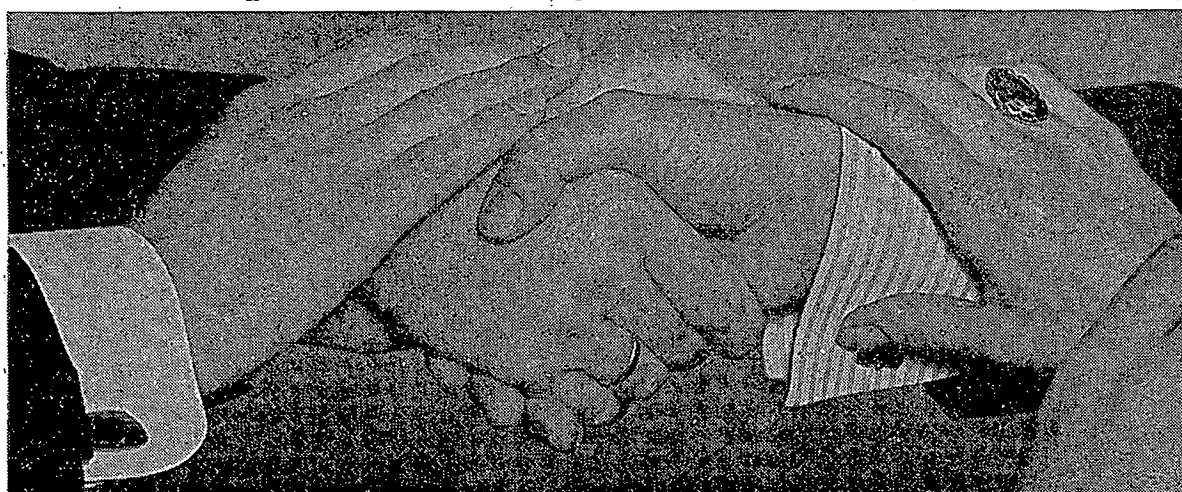
Algemene Bank Nederland N.V.

Amsterdam, 26 mei 1965.

Uw personeel noemt het *prettig*...

U noemt het *personeelsbinding*...

Wij noemen het *gepremieerde bedrijfsspaarregeling of winstdelingsspaarregeling*...

Bespreek deze interessante regelingen met de Stichting:

Nederlandsche Middenstands Spaarbank

(zonder winststreven)

Deze is specialiste op dit gebied en kan - in overleg met u - een voor uw bedrijf zo gunstig mogelijk opzet maken. Geheel afgestemd op uw mogelijkheden, wensen en behoeften.

De rente voor tegoeden op deze spaarrekeningen is 4%

Bovendien belast de N.M.S. zich geheel kosteloos met:

- het ontwerpen van een reglement
- het administreren van de spaarrekeningen
- de beoordeling of opgenomen tegoed voor premie in aanmerking komt
- de toetsing van de daarvoor vereiste bewijsstukken
- het aanvragen van de goedkeuring bij de Stichting van de Arbeid
- beschikbaarstelling van formulieren en reglementen

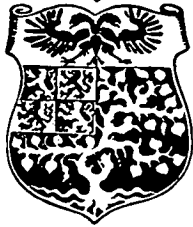
De N.M.S. werkt onder volledige garantie van de Nederlandsche Middenstandsbank N.V.

570 vestigingen - eigen reserves f. 8.200.000,-; ingelegd meer dan f. 263.000.000,-

Wilt u uw verzoek om inlichtingen richten aan: Nederlandsche Middenstands Spaarbank, Herengracht 577, Amsterdam. Telefoon: 020-63131, toestel 2322, 2323, 2324. Afdeling: Spaarregeringen.

NMS

Nederlandsche Middenstands Spaarbank

Gemeente

's-Hertogenbosch

In verband met uitbreiding van de administratieve staf van het Licht- en Waterbedrijf wordt gevraagd een

BOEKHOUDKUNDIG MEDEWERKER

Gedegen vakkennis op administratief en boekhoudkundig terrein, blijkende uit ruime ervaring en theoretische ontwikkeling (S.P.D.), zijn vereist.

De salariëring is in overeenstemming met het belang van de functie.

Sollicitaties zenden aan de chef van de afdeling personeelszaken, stadhuis, 's-Hertogenbosch.

DE KONINKLIJKE NEDERLANDSE ZUIVELBOND F.N.Z.

te 's-Gravenhage

wenst voor de uitbreiding van de activiteiten van haar afdeling **BEDRIJFSECONOMIE** aan te trekken een

BEDRIJFSECONOOM

Deze functionaris zal worden ingeschakeld bij:

- het ontwikkelen en invoeren van projecten van bedrijfseconomische en administratief/organisatorische aard in de coöperatieve zuivelindustrie, met name t.a.v. moderne calculatiemethoden, budgettering, bedrijfssignalering en bedrijfsvergelijking;
- het bewerkstelligen van ervaringsuitwisseling tussen de in onze organisatie werkzame functionarissen op dit terrein;
- het behandelen van bijzondere bedrijfseconomische vraagstukken, b.v. die welke verband houden met fusies;
- het adviseren van het bestuur en de andere afdelingen in het secretariaat inzake bedrijfseconomische aangelegenheden.

Een goede vervulling van deze taken doet ons de volgende eisen stellen:

- bij voorkeur een opleiding op academisch niveau (doctoraal bedrijfseconomie, keuzevak administratieve organisatie) of NIVA opleiding;
- meerjarige ervaring in industriële bedrijven, b.v. in dienst van een adviesbureau op dit terrein;
- beslist goede contacteigenschappen, mede in verband met de noodzakelijke samenwerking met andere afdelingen van de F.N.Z. en met deskundigen van regionale zuivelorganisaties;
- leeftijd tot 40 jaar.

Wij bieden een interessante, deels ambulante werkkring met gunstige ontplooiingsmogelijkheden en arbeidsvoorwaarden.

Eigenhandig geschreven sollicitaties met volledige gegevens omtrent opleiding, ervaring en personalia worden, vergezeld van een recente foto, ingewacht bij de *algemeen secretaris van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond F.N.Z., Van de Spiegelstraat 16 te 's-Gravenhage*, met vermelding van de letters BE in de linkerbovenhoek van de enveloppe.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam
E.-S.B. 2-6-1965

Unilever n.v.

zoekt voor haar bureau **MARKTONDERZOEK** een

wetenschappelijk medewerker

waarvoor in aanmerking komen

**afgestudeerde economen,
sociologen of psychologen.**

De werkzaamheden - in het brede terrein van **MARKETING** - omvatten het concipiëren van marktonderzoekprojecten, het toezicht houden op de technische uitvoering daarvan; het analyseren van uitkomsten van dergelijke onderzoeken en het daarover rapporteren.

Creatief meedenken in de veelzijdige sfeer der commerciële problematiek en het initiëren van nieuwe onderzoeksmethoden om het inzicht daarin te verbreden en verdiepen, zal tot volledige ontplooiing kunnen komen.

In deze functie zal kennis genomen worden van vele commerciële problemen, daar regelmatig contact onderhouden moet worden met Unilever-verkoopmaatschappijen. Enige jaren ervaring in verkoop en/of reclame kunnen derhalve een goede aanbeveling zijn.

Als U voor deze functie belangstelling hebt, zijn wij gaarne bereid U in een vertrouwelijk gesprek uitvoerig in te lichten voordat U eventueel tot solliciteren overgaat. Wij verzoeken U vooraf een afspraak te maken.

UP 215.170.230

*Uw aanvraag om inlichtingen of Uw sollicitatie kunt U richten aan
Unilever N.V. t.a.v. Hoofd Afdeling Personeelsvoorziening, Postbus 760,
Rotterdam (010 - 114400 - toestel 329) onder vermelding van nummer 758.*

NATIONALE- NEDERLANDEN N.V.

gevestigd te Delft

Delft, 26 mei 1965

De Raad van Bestuur maakt bekend, dat in de heden gehouden jaarlijkse algemene vergadering van aandeelhouders het dividend over 1964 werd vastgesteld op 13 %, zijnde f 130,— per aandeel van f 1.000,—.

Het dividendbewijs no. 3 is met ingang van 28 mei 1965 bij de hieronder vermelde banken betaalbaar met f 110,50 per aandeel, zijnde het hiervoren genoemde dividend na aftrek van 15 % dividendbelasting.

Algemene Bank Nederland N.V.
Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.
Hollandsche Bank-Unie N.V.
Hope & Co.

Labouchere & Co. N.V.

R. Mees & Zoonen

Nederlandsche Middenstandsbank N.V.

Nederlandse Overzee Bank N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

te Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam,
voorzover althans in die plaatsen gevestigd.

**De Raad van Bestuur
van
Nationale-Nederlanden N.V.**

Vanaf 28 mei 1965 is dividendbewijs no. 3 der certificaten van aandelen

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V.

bij de hieronder vermelde banken betaalbaar met f 110,50 per certificaat van f 1.000,—, zijnde f 130,— na aftrek van 15 % dividendbelasting en met f 11,05 per certificaat van f 100,—, zijnde f 13,— na aftrek van 15 % dividendbelasting.

Algemene Bank Nederland N.V.
Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.
Hollandsche Bank-Unie N.V.

Hope & Co.

Labouchere & Co. N.V.

R. Mees & Zoonen

Nederlandsche Middenstandsbank N.V.

Nederlandse Overzee Bank N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

te Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam,
voorzover althans in die plaatsen gevestigd.

**Administratiekantoor van het
Algemeen Administratie- en
Trustkantoor N.V.**

Rotterdam, 26 mei 1965